

Mantelzorg op waarde geschat

Alice H. de Boer,¹ Isolde B. Woittiez,¹ Tessa M. van Zonneveld²

Nederlanders vinden het de gewoonste zaak van de wereld om hun zieke en gehandicapte naasten te helpen. Deze steun is zo vanzelfsprekend dat de economische waarde ervan vaak over het hoofd wordt gezien. De mantelzorg tegenwoordigt een groot kapitaal.

AANTALLEN EN KENMERKEN

Er zijn 3,5 miljoen volwassen Nederlanders van 18 jaar en ouder die mantelzorg verlenen.¹ Vooral de groep hulpverleners die langer dan drie maanden en meer dan acht uur per week hulp verlenen, loopt het risico overbelast te raken of hun baan op te moeten zeggen. Dit is de reden dat mantelzorgbeleid zich vaak op deze groep helpers richt.

Welke kenmerken hebben mantelzorgers die lang en intensief helpen (tabel 1)? Deze vraag wordt beantwoord op basis van onderzoeksdata uit 2007 (n=1073). Toen is aan mensen gevraagd of zij hulp geven aan familie of bekenden met gezondheidsproblemen. Het gaat om een relatief grote groep helpers. Omgekeerd naar landelijke totalen worden van de 1,1 miljoen mantelzorgers die lang en intensief helpen ongeveer 740.000 mensen door het onderzoek gerepresenteerd, doordat op ernstiger hulp situaties is geselecteerd (tabel 1, onderste regel).

Het is bekend dat mantelzorgers in sommige groepen vaker te vinden zijn dan in andere. Zo geven vrouwen vaker hulp dan mannen. Ook zijn 45-64 jarigen sterk vertegenwoordigd. Ruim een op de drie mantelzorgers die lang en intensief helpt, zorgt voor een zieke partner of kind (tabel 1). Hulp aan uitwonende familieleden, zoals (schoon)ouders, komt het meest voor (48%). Ze ontvangen hulp bij allerlei taken, zoals begeleiding

(90%), huishoudelijke hulp (84%), persoonlijke verzorging (39%) en verpleegkundige hulp (37%).

INTENSITEIT EN DUUR VAN DE MANTELZORG

Hoe lang en intensief zorgen deze mensen? Bij het meten van intensiteit wordt uitgegaan van de zogenaamde recall methode, waarbij mantelzorgers is gevraagd het aantal hulpuren per week in de laatste maand van de mantelzorgperiode op te geven (noot a). Hierbij zijn mantelzorgers die meer dan 112 uur per week hulp gaven, gecodeerd als 112 uur per week, het maximum aantal uren dat mogelijk is bij acht uur slaap per nacht. Volgens dit onderzoek geven mantelzorgers gemiddeld 26 uur per week hulp, dat is ongeveer drie werkdagen (tabel 2). In 2007 gaat het in totaal om bijna 950 uur op jaarbasis.

Mantelzorgers van inwonende partners en kinderen doen dit vaak langdurig (gemiddeld 39 weken in 2007) en het helpen kost veel tijd (gemiddeld 40 uur per week). Opgeteld over een jaar is de hulp aan huisgenoten dan ook het meest intensief (ruim 1600 uur).

De zorg voor uitwonende familieleden is minder tijdsintensief, maar toch nog ongeveer 20 uur per week. De hulp aan vrienden en kennissen is relatief weinig intensief en ook het minst langdurig.

Tabel 1. Sociale relatie en typen hulp van mantelzorgers die lang en intensief zorgen (in procenten)

Hulpbehoevende is	
Inwonend kind of partner	32
Niet-inwonend kind of partner	6
(Schoon)ouder, (schoon)zus / broer, grootouder, ander familielid	48
Kennis, vriend, buurman of collega	14
Geeft hulp in de vorm van:	
Emotionele steun en toezicht	90
Begeleiding bij bezoeken buitenshuis	90
Huishoudelijke hulp	84
Begeleiding bij administratie	75
Persoonlijke verzorging	39
Verpleegkundige hulp	37
Aantal personen door het onderzoek vertegenwoordigd	738.000

Bron: CBS (Informeel hulp '07); SCP bewerking

¹ Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Den Haag

² Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), afdeling Gezondheid en Zorg, Den Haag

Tabel 2. Intensiteit en duur van de geboden hulp door mantelzorgers die lang en intensief helpen naar sociale relatie met de hulpbehoevende (in procenten, gemiddelden en absolute aantallen)

	Allen	Inwonend kind /partner	Uitwonend kind /partner	(schoon)ouder, (schoon) zus / broer grootouder, ander familielid	Vriend, kennis, buur of collega
Uren per persoon per week	26	40	21	19	20
Duur in weken	36	39	36	35	30
Totaal uur pp in 2007	947	1644	765	620	547
Aantal personen x1000	738	235	46	356	100

Bron: CBS (Informeel hulp '07)

bud). Ten vijfde wordt de geboden mantelzorg gewaardeerd met geïndiceerde hulp die uit een persoonsgebonden budget (pgb) wordt betaald. Hiervoor wordt het tarief van pgb-budgethouders gehanteerd zoals dat volgt uit een onderzoek uit 2004.³ Dit is het gemiddelde uurtarief over alle typen zorg die de budgethouders ontvingen. Gecorrigeerd voor de loonsverhogingen conform de CAO thuiszorg is de prijs voor 2007 € 16,13. Tot slot wordt gerekend, uitgaande van het PGB-tarief voor AWBZ- en Wmo-zorg voor 2009. Het tarief voor huishoudelijke hulp is € 17,67 per uur, voor persoonlijke verzorging € 27,56, voor verpleging 47,84 en voor ondersteunende begeleiding 34,42.⁴

ECONOMISCHE WAARDE

In de berekeningen van de economische waarde wordt verder in dit artikel het door mantelzorgers zelf aangegeven tarief van € 9,52 als basis genomen. Dit ligt in het midden van de range van uurtarieven, en kan ook als een plausibele prijs worden gezien. De overige uurtarieven bepalen de marges. De economische waarde van de mantelzorg komt hierbij uit op € 6,6 miljard (tabel 3). Verweg het grootste deel daarvan (€ 3,7 miljard) heeft betrekking op begeleiding. Dat komt doordat daar de meeste tijd door mantelzorgers aan wordt besteed (noot b). Ter vergelijking; de kosten van de publiek gefinancierde welzijnszorg bedroeg in 2007 bijna € 22 miljard⁶ (noot c).

Lagere tarieven leveren vanzelfsprekend een lagere economische waarde op. Zo wordt bij toepassing van het oppas-tarief (€ 4) de waarde € 2,8 miljard. Bij een waardering van hulp tegen het minimumloon (€ 7,60) is de economische waarde € 5,3 miljard. Als de AWBZ-Wmo-

Tabel 3. Economische waarde van de mantelzorg bij mantelzorgers die lang en intensief helpen, 2007 (in miljarden euro's)

	Prijs per uur	Miljarden euro's
Zwart oppas tarief	4	2,8
Minimum loon	7,6	5,3
Volgens mantelzorgers zelf	9,52	6,6
Witte werkster	12	8,4
Persoonsgebonden budget (pgb)	16,13	11,2
AWBZ-Wmo-tarief (gem.)	31,8	20,3
Huishoudelijke hulp ^a	9,52	1,9
Persoonlijke verzorging ^b	9,52	0,8
Verpleging ^c	9,52	0,2
Begeleiding ^d	9,52	3,7
Totaal	9,52	6,6
Hulp aan inwonend kind of partner	9,52	3,6
Hulp aan uitwonend kind of partner	9,52	0,3
Hulp aan uitwonende (schoon)ouder, (schoon) zus of broer, grootouder of ander familielid	9,52	2,1
Hulp aan vriend, kennis, buur of collega	9,52	0,5
Totaal	9,52	6,6

^a schoonmaken, de was doen en boodschappen.^b baden, douchen, aankleden.^c klaarzetten en toedienen van medicijnen.^d emotionele steun en toezicht, hulp bij het regelen van zaken en administratie, meegaan met bezoeken van familie artsen winkels etc.

Bron: CBS (Informeel hulp '07); SCP bewerking

tarieven worden gehanteerd, ligt de waardering van de mantelzorg logischerwijs veel hoger, namelijk op ruim € 20 miljard.

De verzorging van een zieke partner of een gehandicapt kind vormt een groot deel van de € 6,6 miljard (€ 3,6 miljard, tabel 3). Dit komt niet alleen door de omvang van deze groep helpers, maar vooral door de vele uren hulp die deze mensen bieden (zie tabel 2). Ook de hulp aan andere, niet-inwonende familieleden vertegenwoordigt een grote economische waarde (€ 0,3 + 2,1 miljard). Deze hulp is minder intensief, maar het gaat om een grote groep, waaronder veel mantelzorgers die hulp bieden aan hun (schoon)ouders.

Bovenstaande uitkomsten van de economische waarde van de mantelzorg verschillen flink van elkaar; een vergelijkbare variatie aan geldbedragen is aangetroffen in de literatuur. Van den

Berg en Schut presenteerden bijvoorbeeld een schatting van € 4,2 miljard per jaar waarbij zij uit gaan van een uurtarief van € 10.⁷ Op basis van een andere methode (waarbij men rekening houdt met de 'willingness to pay' van zorgvragers) komt Van den Berg op ruim € 2,5 miljard uit.⁸ Wanneer alle uren zoals die naar voren komen uit het onderzoek van Timmermans gewaardeerd worden tegen een tarief dat ligt tussen de € 9 en 12 per uur dan resulteert een bedrag van respectievelijk € 20 en 25 miljard.⁹

Het verschil tussen de schattingen ontstaat door de definitie van mantelzorg (welke hulp als normaal en als extra wordt beschouwd), de selectie van de mensen die hulp geven (hulp aan mensen met een chronische ziekte of ook tijdelijke zorgsituaties, dan wel langdurig en / of intensief) en de gehanteerde tarieven.

MANTELZORG: EEN KOSTBAAR GOED

De economische waarde van de mantelzorg bedraagt ongeveer € 6,6 miljard. Hierbij is uitgegaan van de 'willingness to accept' van mantelzorgers (€ 9,52). De waarde hangt uiteraard sterk af van prijs, maar ook van de omschrijving van de geboden hulp. Hier is een relatief strenge definitie toegepast. Er wordt pas van mantelzorg gesproken als mensen lang en intensief hulp bieden. Duidelijk is in elk geval dat de mantelzorg in Nederland een kapitaal van (meerdere) miljarden euro's vertegenwoordigt.

Bij deze omvang komt de vraag op of er misschien sprake is van een overschatting van de werkelijke waarde. Niet iedereen zal bij onvoldoende mantelzorg een particuliere hulp inschakelen, ook zal niet iedere mantelzorger gaan werken zodra de noodzaak om te helpen wegvalt.

De bedragen kunnen ook een overschatting zijn omdat bij de berekeningen in tabel 3 alle uren van degenen die lang en intensief helpen als mantelzorg worden beschouwd. Dat lijkt reëel gezien de vraagstelling in de enquête, maar men kan ook betogen dat de door mantelzorgers geboden hulp anders ingedeeld wordt en minder efficiënt is dan werkzaamheden die vallen onder het AWBZ-Wmo-tarief. Door de overheid wordt begeleiding en huishoudelijke hulp door huisgenoten bijvoorbeeld als "gebruikelijke zorg" gezien; zij schaaft deze hulp niet onder de term 'mantelzorg' (www.ciz.nl). Er wordt door de overheid wel gesproken van mantelzorg als de hulp aan huisgenoten boven een "redelijk" niveau komt; persoonlijke verzorging en verpleging door huisgenoten telt altijd mee als mantelzorg. Hulp aan niet-huisgenoten valt niet onder "gebruikelijke zorg" en is dan ook volledig meegenomen. Wanneer van degenen die lang en intensief helpen alle uren door niet-huisgenoten als mantelzorg wordt meegerekend, en slechts de uren van persoonlijke verzorging en verpleging door huisgenoten, komt de economische waarde van mantelzorg uit op € 3,4 miljard (niet in tabel).

Aan de andere kant zijn er ook indicaties dat de economische waarde is onderschat. Ten eerste omdat niet alle

mensen die lang en intensief helpen in de onderzoekspopulatie zitten. Zoals gezegd waren van de 1,1 miljoen helpers in Nederland 738.000 in ons onderzoek vertegenwoordigd. Een bredere populatie mantelzorgers kan een hogere economische waarde opleveren. Ten tweede kan de prijs in gevallen waarin mantelzorg een substituuut is voor professionele zorg hoger uitvallen dan hier toegepast. Dit geldt bijvoorbeeld voor helpers die zeggen dat tehuisopname van de hulpbehoevende dreigt als zij uit zouden vallen.

Nu alles er op wijst dat steeds meer hulp uit het sociale netwerk van mensen moet komen wordt de vraag naar de economische waarde van de mantelzorg steeds urgenter. In het regeerakkoord "Bruggen slaan" is opgenomen dat de aanspraken op huishoudelijke hulp worden vervangen door een maatwerkvoorziening voor degenen die de hulp echt nodig hebben en niet zelf kunnen betalen. Verder worden de gemeenten geheel verantwoordelijk voor de activiteiten op het gebied van ondersteuning, begeleiding en verzorging, waarbij de aanspraken worden beperkt. Volgens de MO-groep zal dit tot gevolg hebben dat meer zorggerelateerde taken door vrijwilligers en mantelzorgers opgepakt moeten worden.¹⁰

De vraag die steeds terug komt, is of Nederland met minder collectief-gefinancierde voorzieningen toe kan. Het antwoord lijkt eenvoudig: als aanspraken uit de AWBZ en Wmo komen te vervallen, zullen veel mensen aangewezen zijn op informele hulpbronnen of, indien zij daar de financiële middelen toe hebben, op particuliere hulp.⁹ Het ligt voor de hand om te denken dat een afname van de kosten van de formele zorg gelijk is aan een toename in de waarde van de mantelzorg. Toch hoeft dat niet het geval te zijn, omdat het aantal uren geboden mantelzorg niet zonder meer kan worden omgezet in eenzelfde aantal uren dat op formele zorg wordt bespaard. Het kan immers zijn dat professionals efficiënter werken dan mantelzorgers. Ook is de hulp van mantelzorgers en professionals niet onderling substitueerbaar. Naarmate de hulpbehoefte groter en complexer is neemt de noodzaak dat verschillende hulpverleners zich samen inzetten groter; juist die gecombineerde inzet voorkomt bijvoorbeeld opname in een zorg-

instelling.¹¹ Daarnaast verschuift op dat moment niet alleen de grens tussen mantelzorg en formele zorg, maar ook de grens tussen betaalde arbeid en zorg. Het arbeidsvolume zal dalen omdat het mensen (al dan niet tijdelijk) weghoudt van de arbeidsmarkt. Recent onderzoek laat zien dat tussen de 50.000 en 100.000 mensen vanwege mantelzorgtaken hun arbeidstijd hebben vermindert.¹² Een juiste inschatting van dit effect is nog niet makkelijk, te meer omdat een (klein) deel van werkenden een goed betaalde baan heeft en omwille van de mantelzorg tijdelijk of blijvend minder gaat werken maar dan tegen een veel lager fictief uurloon. Wel kan in zijn algemeenheid de vraag gesteld worden of de verminderde arbeidsparticipatie opweegt tegen de (verwachte) doelmatigheidswinsten in de AWBZ en WMO.

Een ander risico is, dat maatregelen die op korte termijn besparend zijn, zoals het vervangen van AWBZ-zorg door mantelzorg, op de lange termijn extra kosten met zich mee brengen, zoals uitval op de arbeidsmarkt door ziekte of overbelasting van de mantelzorger. Momenteel zijn er al 450.000 mensen overbelast door de hulp die zij geven.¹ Een deel van hen heeft een betaalde baan.

De conclusie is dat mantelzorg een grote waarde vertegenwoordigt. Zowel voor gevers als voor ontvangers gaat het om zeer waardevolle zorg. Het loont dan ook om te investeren in mantelzorgondersteuning, omdat dit minder overbelasting, minder verlies aan arbeidsuren en waarschijnlijk ook meer kwaliteit van leven voor hulpvragers oplevert.

Het verdient aanbeveling om kosten en effecten van maatregelen in de AWBZ, inclusief de kosten en effecten voor mantelzorgers, door te rekenen alvorens tot een substantiële herziening van het stelsel wordt overgegaan. Hierbij is de bepaling van de economische waarde van de mantelzorg een belangrijk hulpmiddel.

NOTEN

- a De vraagstelling is volgt. 'Voor ons onderzoek willen we graag weten hoeveel tijd u kwijt was aan de mantelzorg. Hoeveel uur per week gaf u in

de laatste maand dat u mantelzorg gaf?’

- b In de enquête is alleen gevraagd naar het totaal aantal uren mantelzorg; er is niet bekend hoeveel uur aan de verschillende taken is besteed. Op basis van eerder SCP-onderzoek over ontvangen hulp is verondersteld dat de verhouding tussen huishoudelijke hulp, persoonlijke verzorging, verpleging en begeleiding gelijk is aan 1,9:1,3:0,3:2,9 (opgenomen in een publicatie van Eggink en collega's⁵).
- c Onder welzijnszorg worden hier de jeugdzorg, gehandicaptenzorg en ouderenzorg (inclusief thuiszorg) geteld.

ABSTRACT

Valuation of informal care

In the Netherlands many people provide informal care because they regard it as a natural thing to do. This mutual support is so common that its economic value is often overlooked. Informal care represents however a large capital. The monetary value of informal care of adults who provide long term and intensive help is estimated at € 6.6 billion (2007). The informal care is not only valued ac-

cording to the time spent on care, but also to how much informal carers would be willing to spend on an additional hour of care (€ 9,52 per hour). Our findings suggests that the valuation of informal care is a useful technique in estimating the possible costs and effects of new policy measures in long term care.

Keywords: informal care, economic value

LITERATUUR

1. Oudijk D, Boer A de, Woittiez I, Timmermans J, Klerk M de. Mantelzorg uit de doeken. Een actueel beeld van het aantal mantelzorgers. Den Haag: SCP, 2010.
2. Berg van den B et al. Economic Evaluation of Informal Care. The Contingent Valuation Method Applied to Informal Caregiving. *Health Economics* 2005 ;14:169-84.
3. Ramakers C, Wijngaart M van den. Persoonsgebonden budget en mantelzorg; onderzoek naar de aard en omvang van de betaalde en onbetaalde mantelzorg. Nijmegen: ITS, 2005.
4. Per Saldo. Tarieven PGB-AWBZ. http://www.pgb.nl/per_saldo/up1/ZgexygeLaB_Tarieven_PGB-AWBZ_2009.pdf
5. Eggink E, Oudijk D, Sadiraj K. VeVeralV. Actualisatie en aanpassing ramingsmodel

verpleging en verzorging 2009-2030. Den Haag: SCP, 2012.

6. CBS *Zorgrekeningen*. Uitgaven en financiering. <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71914-NED&D1=15-16,19&D2=9&VW=T>
7. Berg B van den, Schut FT. Het einde van de gratis mantelzorg. *ESB* 2003;88:420-2.
8. Berg B van de. Dragen de sterkste schouder de zwaarste lasten? Een discussie over de positie van mantelzorgers ten opzichte van de AWBZ zorg. *Tijdschrift voor Politieke Economie* 26 (2), p. 24-37.
9. Timmermans J. Informele zorg. In: Sociaal en Cultureel Rapport 2006. Den Haag: SCP, 2006.
10. MOgroep. Reactie MOgroep op regeerakkoord. Analyse voor Welzijn, Maatschappelijke dienstverlening en Opvang. Utrecht: MOgroep, 30-09-2012.
11. Timmermans J, Boer A de, Campen C van et al. Advies enkelvoudige huishoudelijke hulp. Den Haag: SCP, 2003.
12. Boer A de, Broese van Groenou M, Timmermans J (red.). Mantelzorg; een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers. Den Haag: SCP: 2009.

CORRESPONDENTIEADRES
Alice de Boer, Sociaal en Cultureel Planbureau, Postbus 16164, 2500 BD Den Haag, tel. 070-3406211/7000, e-mail: a.de.boer@scp.nl